

اثربخشی آموزش مجازی در ارتقاء معلمان بر اساس سند تحول بنیادین

اعظم ملایی^۱، زهرا صیبازاد^۲

^۱کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه شهید مدنی قم
 اداره آموزش و پرورش استان قم، ناحیه ۳، مدیر دبستان
^۲کارشناسی، دانشگاه پردیس حضرت معصومه
 اداره آموزش و پرورش استان قم، آموزگار

چکیده

پژوهش حاضر با هدف «اثربخشی آموزش مجازی در ارتقاء معلمان بر اساس سند تحول بنیادین» انجام گرفته است. روش پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده و شیوه گردآوری داده‌ها مبتنی بر شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. نحوه تحلیل و بررسی داده‌ها نیز مبتنی بر شیوه توصیفی - تحلیلی می‌باشد. یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که امروزه فناوری‌ها و تکنولوژی‌های نوین می‌توانند ابزارهای مفید و مؤثری برای توسعه آموزش و پژوهش باشند و باعث تحول و دگرگونی اساسی در حوزه آموزش شوند. معلم عامل اصلی در اجرای تحولات و نوآوری‌های تربیتی است. همچنین نیروی انسانی بنیادی‌ترین عامل اثربخشی منابع مالی، برنامه‌های آموزشی و پرورشی و فضا و تجهیزات به شمار می‌رود. یکی از صلاحیت‌ها و شایستگی‌های تعریف شده برای معلم در سند تحول بنیادین، توانمندی در بهره‌برداری از فناوری‌های نوین برای آموزش و تدریس و همچنین استفاده از تجهیزات نوین موجود در مدرسه اعم از تجهیزات موجود در فضای فیزیکی و تولید و استفاده از محتوای الکترونیکی است. با شروع آموزش مجازی اهمیت این مسأله بر همگان روشن شد و آموزش مجازی فرصتی را برای معلمان در جهت ارتقای صلاحیت حرفه‌ای خود در زمینه فناوری‌های نوین فراهم کرد.

واژگان کلیدی: اثربخشی، معلمان، سند تحول، آموزش، تدریس

۱- مقدمه

نیمه دوم قرن بیستم و هزاره سوم را باید عصر پدیده نوظهور فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات قلمداد کرد؛ پدیده‌ای که هم سبب تحول دگرگونی در بسیاری از پارادایم‌ها و سنت‌های علمی بشری شده و هم خود دائماً در حال تحول بوده‌است به گونه‌ای که امروزه فضای مجازی و اینترنت نقش بزرگ و فزاینده‌ای در زندگی اجتماعی افراد و همچنین در زندگی علمی آن‌ها ایفا می‌کند (مرادی و کردلو، ۱۳۹۷، ص ۱). با توجه به رشد چشمگیر شبکه‌های اجتماعی و اضافه شدن صدها کاربر جدید به این شبکه‌ها، جامعه آموزشی در برنامه درسی کلاس خود، به علت اینکه شبکه‌های اجتماعی با موضوعات ایمنی و شخصی دانشجویان ارتباط دارد؛ به ندرت تکنولوژی شبکه‌های اجتماعی را انتخاب می‌کنند (Vara, 2007). همچنین اغلب معلمان به دلیل اینکه تصور می‌کنند شبکه‌های اجتماعی با یادگیری دانش‌آموزان تناسب و هماهنگی ندارد در استفاده از آن تردید دارند (Holom, 2010). در مقابل برخی از نمونه‌های منتشر شده از آزمایش‌های موفق در پیشینه شبکه‌های اجتماعی وجود دارد که معلمان و استادان را ترغیب می‌کند که برای تدریس، آموزش و راهنمایی مؤثر دانش‌آموزان و دانشجویان، مهارت‌های بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی را یاد بگیرند (Ajjan, 2008).

آمار و اطلاعات در مورد میزان گسترش شبکه‌های اجتماعی در تدریس و آموزش معلمان گویای این مطلب است که در بسیاری از کشورهای دنیا از جمله جوامع توسعه‌یافته و در حال توسعه به منظور تجهیز مراکز آموزشی به فناوری اطلاعات، برنامه‌های جامعی طراحی و با جدیت دنبال شده است. براین اساس کارشناسان و متخصصان فاوا پیش‌بینی کردند تا سال ۲۰۲۰ آموزش و تدریس‌های مبتنی بر تکنولوژی‌ها و فناوری‌های نوین روشی متعارف در آموزش معلمان در جهان می‌شود. (مرادی و کردلو، ۱۳۹۷، ص ۶)

در مجموع با توجه به نتایج پژوهش‌های جدید صورت گرفته می‌توان گفت امروزه شبکه‌های اجتماعی می‌توانند ابزارهای مفید و مؤثری برای توسعه آموزش و پژوهش باشند و باعث تحول و دگرگونی اساسی در حوزه آموزش شوند، به شرط آنکه توانایی کنترل آن‌ها در جهت نیازهای دانشی و علمی وجود داشته باشد (مرادی و کردلو، ۱۳۹۷، ص ۲).

در راستای ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، سند تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۱ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید. این سند مبتنی بر آرمان‌های نظام اسلامی بر پایه برنامه چشم‌اندازی که در افق ۱۴۰۴، ترسیم‌گر ایرانی توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویتی اسلامی انقلابی، الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعامل سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی است. این سند در شش زیر نظام «راهبری و مدیریت تربیتی، برنامه درسی، تأمین فضا، تجهیزات و فناوری، تأمین و تخصیص منابع مالی، پژوهش و ارزشیابی و تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» تدوین و تصویب شده است. با توجه به سند تحول بنیادین، استفاده از تکنولوژی و فناوری در راهکارهای سه زیرنظام فضا، تجهیزات و فناوری، برنامه درسی و تربیت معلم و تأمین منابع انسانی اشاره شده است. که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد اما چنان‌که در تعریف فرآیند تربیت بیان شده است؛ حضور فعال و تعاملی دو طیف مربیان و متربیان زمینه‌ساز این فرآیند گسترده است. همچنین نیروی انسانی بنیادی‌ترین عامل اثربخشی منابع مالی، برنامه‌های آموزشی و پرورشی و فضا و تجهیزات به شمار می‌رود. لذا عملکرد نظام تعلیم و تربیت و تحقق اهداف آن متأثر از میزان تحول کمی و کیفی نیروی انسانی است (سند زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی، ۱۳۹۶).

از سوی دیگر، معلم عامل اصلی در اجرای تحولات و نوآوری‌های تربیتی است و کیفیت تدریس او مهم‌ترین عامل در افزایش پیشرفت و موفقیت دانش‌آموز است. این امر به منزله یکی از بدیهی‌ترین اصول در حوزه تعلیم و تربیت می‌درخشد. به جرأت می‌توان گفت یکی از دلایلی که باعث می‌شود اجرای نوآوری‌ها و تغییرات تربیتی در مدارس با مشکل مواجه شود، انزوای حرفه‌ای معلمان است (مرادی و کردلو، ۱۳۹۷، ص ۲).

از سویی دیگر، اکنون در یک برهه زمانی به سر می‌بریم که پیشرفت‌های تکنولوژی، فرصت‌هایی غنی برای آموزش و یادگیری فراهم ساخته‌اند. قابلیت برقراری تعامل از طریق تکنولوژی دیجیتال این امکان را به وجود آورده‌است که هر معلمی بتواند برنامه درسی خود را طراحی کند و یادگیری خود را شخصی سازد (Zhao, 2010).

۲- روش تحقیق

در این پژوهش سعی شده است با استناد به راهکارهای ایجاد تحول در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به تأثیر آموزش مجازی و استفاده از تکنولوژی و ابزارهای نوین آموزشی در شرایط همه گیری کرونا بر ایجاد تحول در صلاحیت حرفه ای معلمان پرداخته شود. پژوهش حاضر با پارادایم اثبات‌گرایان و رویکرد کیفی و روش بررسی موردی و ابزار جمع‌آوری داده‌ها، مطالعه کتابخانه‌ای و مروری انجام گرفت.

۳- یافته‌های پژوهش

زیرنظام فضا، تجهیزات و فناوری

در سند زیر نظام فضا، تجهیزات و فناوری استفاده از تکنولوژی‌های نوین و شبکه اینترنت ملی در فضای مدرسه در دو راهکار و هفت برنامه خلاصه شده است که در جدول (۱) به آن پرداخته شده است. (برنامه اجرایی سند تحول بنیادین در طول برنامه ششم توسعه، ۱۴۰۰-۱۳۹۷)

ردیف	عنوان راهکارها	عنوان برنامه‌ها
۱	ایجاد توسعه و غنی‌سازی واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدرسه (از قبیل کتابخانه، آزمایشگاه و کارگاه و شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات)	تدوین ضوابط و استانداردهای طراحی، ساخت و تجهیز واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدرسه
		طراحی، ساخت، تجهیز و توسعه واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدرسه بر اساس استانداردهای مصوب
		ایجاد و فراهم نمودن سامانه‌ها و زیرساخت‌های لازم برای واحد اطلاعات، اتصال منابع اطلاعاتی به یکدیگر و اتصال کلیه مدارس به شبکه اینترنت
		متناسب‌سازی، توسعه و تجهیز فضاهای آموزشی، تربیتی و ورزشی موجود با اقتضائات واحد اطلاعات و منابع براساس ضوابط مصوب
۲	توسعه ضریب نفوذ شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات (اینترنت) در مدارس با اولویت پر کردن شکاف دیجیتالی بین مناطق آموزشی و ایجاد سازوکار مناسب برای بهره‌برداری بهینه و هوشمندانه توسط مربیان و دانش‌آموزان در چارچوب نظام معیار اسلامی	تدوین ضوابط و مستندات فنی برای طراحی فضاهای آموزشی، تربیتی و ورزشی با رویکرد اتصال به شبکه ملی اطلاعات و استفاده بهینه از فناوری‌های نوین
		تدوین مدل‌های استاندارد و استقرار نظام پایش شاخص‌های توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و پرورش در سطوح استانی، ملی و بین‌المللی در چهارچوب سند توسعه فاوا در آموزش و پرورش
		توسعه زیرساخت‌ها و اتصال کلیه مدارس به شبکه ملی اطلاعات و اینترنت با اولویت مدارس شبانه‌روزی و مناطق محروم و عشایری و با رعایت عدالت تربیتی تا پایان برنامه ششم توسعه کشور با همکاری و مشارکت دستگاه‌های ذیربط

جدول (۱) راهکارها و برنامه های استفاده از تکنولوژی‌های نوین و شبکه اینترنت ملی در فضای مدرسه در زیرنظام فضا، تجهیزات و فناوری

همانطور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، در سند تحول بنیادین به استفاده از تکنولوژی های نوین در فضای مدرسه تأکید شده است. نیروی انسانی آموزش و پرورش از جمله معلمان و مدیران، نقش اصلی در استفاده از این تجهیزات و فناوری ها در فضای مدرسه را دارند و اگر معلمان نتوانند از این تجهیزات و فناوری ها در تدریس و آموزش خود استفاده کنند، تجهیز مدارس به این امکانات بی فایده است.

زیر نظام برنامه درسی

در سند زیر نظام برنامه درسی استفاده از تجهیزات و تکنولوژی های نوین در برنامه درسی در چهار راهکار و هشت برنامه خلاصه شده است که در جدول (۲) به آن پرداخته شده است. (برنامه اجرایی سند تحول بنیادین در طول برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۷-۱۴۰۰)

ردیف	عنوان راهکارها	عنوان برنامه‌ها
۱	طراحی تدوین و اجرای برنامه درس ملی بر اساس اسناد تحول راهبردی و بازتولید برنامه‌های درسی موجود با تأکید بر بهره‌گیری از تجهیزات و فناوری‌های نوین آموزشی و تربیتی در راستای اهداف	تولید و انتشار بسته‌های آموزشی تمامی پایه‌های تحصیلی جهت استقرار ساختار جدید آموزش و پرورش تولید و انتشار بسته‌های یادگیری با رویکرد انطباق با برنامه درسی حوزه های تربیت و یادگیری تولید بسته‌های یادگیری و توان بخشی نوآموزان و دانش آموزان با نیازهای ویژه مبتنی بر برنامه درسی ملی تولید محتوای یادگیری تکمیلی ویژه دانش آموزان با استعداد-های برتر
۲	استفاده از ظرفیت‌های برنامه‌های درسی، منابع آموزشی، شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات، کتابخانه، فرصت اردوها و فعالیت‌های برون مدرسه به ویژه مساجد و کانون‌های مذهبی برای تقویت معرفت و باور به معارف الهی به ویژه اعتقاد به توحید و معاد و ولایت و انتظار با رویکرد قرآنی، روایی و عقلانی در دانش-آموزان	تولید و انتشار منابع و مواد آموزشی چاپی و الکترونیکی پیرامون تقویت مفاهیم توحید، معاد و ولایت و انتظار
۳	تولید و به کارگیری محتوای الکترونیکی متناسب با نیاز دانش آموزان و مدارس با مشارکت بخش دولتی و غیردولتی و الکترونیکی کردن محتوای کتاب‌های درسی براساس برنامه درسی ملی (با تأکید بر استفاده از ظرفیت چند رسانه‌ای) تا پایان برنامه پنجم توسعه کشور	تولید چند رسانه‌ای های آموزشی و تربیتی با مشارکت بخش غیر دولتی باز طراحی شبکه آموزشی تربیتی رشد به مثابه شبکه ملی آموزش و پرورش
۴	اصلاح و به‌روزرسانی روش‌های تعلیم و تربیت با تأکید بر روش‌های فعال، گروهی، خلاق با توجه به نقش الگویی معلمان	تولید کتاب های درسی الکترونیکی

جدول (۲) راهکارها و برنامه‌های استفاده از تجهیزات و تکنولوژی های نوین در برنامه درسی در زیر نظام برنامه درسی

همانطور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، در سند تحول بنیادین به استفاده از تجهیزات و تکنولوژی های نوین در برنامه درسی به ویژه تولید محتوای الکترونیکی تأکید شده است. نیروی انسانی آموزش و پرورش از جمله معلمان که طراحان و مجریان برنامه درسی هستند، نقش اصلی در استفاده از این تجهیزات و تکنولوژی ها در برنامه درسی را دارند و اگر معلمان نتوانند از محتوای درسی الکترونیکی در تدریس و آموزش خود استفاده کنند، تولید این نوع محتوا در ایجاد تحول نقشی نخواهد داشت.

زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی

در سند زیر نظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی، توانایی استفاده از تجهیزات و تکنولوژی‌های نوین در نیروی انسانی به ویژه معلمان در سه راهکار و چهار برنامه خلاصه شده است که در جدول (۳) به آن پرداخته شده است. (برنامه اجرایی سند تحول بنیادین در طول برنامه ششم توسعه، ۱۴۰۰-۱۳۹۷)

ردیف	عنوان راهکارها	عنوان برنامه‌ها
۱	طراحی و ارتقای نظام تربیت حرفه‌ای معلمان در آموزش و پرورش با تأکید بر حفظ تعامل مستمر دانشجو، معلمان با مدارس و نهادهای علمی و پژوهشی در طی این دوره و فراهم آوردن امکان کسب تجربیات واقعی از کلاس درس و محیط‌های آموزشی	طراحی و اجرای برنامه درسی ملی تربیت معلم، با رویکرد تقویت و توسعه برنامه‌های کارآموزی و کارورزی و مهارت‌های حرفه‌ای و تخصصی و آموزش‌های چندمهارتی دانشجومعلم، با تأکید بر بهره‌گیری هدفمند و هوشمندانه از فناوری‌های نوین و کارآمد آموزشی و توسعه شایستگی‌های معلمی
۲	ایجاد تنوع در فرصت‌های تربیتی در مراکز آموزشی و تربیتی برای پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان	توانمندسازی مدیران و معلمان در شناسایی هدایت و بهره‌برداری از ظرفیت‌ها و امکانات و خلق فرصت‌های متنوع یادگیری، متناسب با نیازها، علایق و تفاوت‌های فردی و جنسیتی دانش‌آموزان
۳	اصلاح و به‌روزروسی روش‌های تعلیم و تربیت با تأکید بر روش‌های فعال، گروهی، خلاق با توجه به نقش الگویی معلمان	اصلاح زیرساخت‌ها و به‌روزروسی روش‌های تربیت و توانمندسازی معلمان و طراحی و استقرار نظام جامع آموزش معلمان با تأکید بر نیازسنجی و طراحی شناسنامه آموزشی گسترش و ارتقای سواد رسانه‌ای معلمان و توسعه بهره‌برداری از فناوری‌های آموزشی نوین برای اثر بخش کردن فعالیت‌های آموزشی تربیتی

جدول (۳) راهکارها و برنامه‌های توانایی استفاده از تجهیزات و تکنولوژی‌های نوین در نیروی انسانی در زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی

همانطور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به توانایی نیروی انسانی از جمله معلمان در استفاده از تجهیزات و تکنولوژی‌های نوین تأکید شده است و یکی از صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان، داشتن مهارت در ابزارها و فناوری‌های آموزشی نوین معرفی شده است و اگر معلمان با این تجهیزات و امکانات آشنایی نداشته باشند و نتوانند از آن‌ها استفاده کنند، در نظام آموزش و پرورش تحولی در زمینه تکنولوژی و فناوری صورت نخواهد گرفت.

۴- نتیجه‌گیری

نظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم انداز ۱۴۰۴ برخوردار از چارچوب نظری جامع، چابک و پویاست که وظایف، جهت‌گیری‌ها و اصول خاص پاسخگویی به نیازهای کمی و کیفی وزارت آموزش و پرورش در حوزه نیروی انسانی را در تعامل با سایر زیرنظام‌ها، به منظور نیل به اهداف نظام تعلیم و تربیت مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و سند تحول بنیادین فراهم می‌کند.

هر چند که سند تحول بنیادین آن طور که باید به موضوع تکنولوژی ها و فناوری های نوین نپرداخته است؛ اما یکی از صلاحیت ها و شایستگی های تعریف شده برای معلم در سند تحول بنیادین، توانمندی در بهره برداری از فناوری های نوین برای آموزش و تدریس خود و همچنین استفاده از تجهیزات نوین موجود در مدرسه (فضای فیزیکی و کتب الکترونیکی) به نحو احسن است.

در عصر حاضر که به دلیل بیماری کرونا آموزش مجازی در مدارس آغاز شد؛ معلمان بیشتر از گذشته به اهمیت این موضوع پی بردند و درصدد یادگیری تکنولوژی ها و فناوری های نوین برای مدیریت کلاس و تدریس خود برآمدند. همین امر باعث شد که نیروی انسانی آموزش و پرورش به خصوص معلمان توانمندی در فناوری های آموزشی نوین را جز صلاحیت های حرفه ای خود بدانند و در جهت ارتقای آن بکوشند. موضوعی که قبل از شیوع کرونا و شروع آموزش مجازی نادیده گرفته میشد.

منابع

- برنامه اجرایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در طول برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۷-۱۴۰۰، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش
- سند زیر نظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی، ۱۳۹۶، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش
- مرادی، امیر و کردلو، محسن، ۱۳۹۷، بررسی فرصت های شبکه های اجتماعی مجازی در ارتقای شایستگی های حرفه ای معلمان، اولین کنفرانس فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی و شبکه های اجتماعی، کرمانشاه
- Ajjan, H. Hartshorne, R. Investigating Faculty Decisions to Adopt Web 2.0 Technologies: Theory and Empirical Tests. *Internet and Higher Education* 11, 71-80. (2008).
- Holcom, b, Lori, B, Brady, Kevin, P, Smit, Bethany V. The emergence of education networking: can non-commercial, education- based social networking sites really address the privacy and safety concerns of educators. *Vol.6, No.2.* (2010)
- Top, Erca., Blogging as a social medium in undergraduate courses: Sense of community best predictor of perceived learning, *internet and higher education.* Vol. 15, (2012), pp. 24-28.
- Vara, V. face book open its pages as a way to fuel growth. *Wall street journal .may 21: http://online.wsj.com/article/ SB11797139789000917 7.html . 2007*
- Zhao, Y. Zhang, G., Lai, c., Curriculum, Digital Resources and Delivery, *international encyclopedia of education, third edition, Vol. 1, (2010), pp. 390-396*